

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Београд, 3. новембра 2017.

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ *Употреба архетипских структура у прози Џејмса Џојса*, КАНДИДАТКИЊЕ Ирине Ковачевић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовао комисију 16. октобар 2015. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду
2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: 1. др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2006), Филолошки факултет у Београду 2. др Александра Јовановић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2017), Филолошки факултет у Београду 3. др Аријана Лубурић Цвијановић, доцент за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2012), Филозофски факултет у Новом Саду 4. Кликните да бисте почели унос текста. 5. Кликните да бисте почели унос текста.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
Кликните да бисте почели унос текста.
1. Име, име једног родитеља, презиме: Ирина, Ненад, Ковачевић 2. Датум рођења, општина, република: 19. 06. 1986, Добој, БиХ 3. Датум одбране, место и мастерске тезе: 31.01.2012, Филолошки факултет у Београду 4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Филолошке науке
III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Употреба архетипских структура у прози Џејмса Џојса

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:**Навести кратак садржај са знаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.**

Докторска дисертација обухвата 340 компјутерски штампаних страна. Списак литературе садржи 163 библиографске јединице.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Ирине Ковачевић бави се истраживањем употребе архетипских структура у књижевном опусу Џејмса Џојса, заснованим на његовим прозним делима *Даблинци* (1914), *Портрет уметника у младости* (1916), *Уликс* (1922) и *Финеганово бдење* (1939). Основни приступ грађи извршен је са становишта јунговске и архетипске критике, као и Јунговог концепта колективно несвесног, који се састоји од архетипова и симбола. Искрпним спитивањем Џојсових дела на основу узастопне употребе (јунговских) архетипова, ауторка дисертације тежи, поред осталог, потпунијем разумевању примарних текстова. Као теоријска основа за употребу јунговских архетипова у Џојсовој прози, компетентно су размотрена и прилагођена учења различитих књижевних теорија у мери у којој је то релевантно за предмет истраживања. У одређеној фази, теоријски аспект дисертације се благо ослања на постструктуралистичку критику, нарочито на теорију интертекстуалности и на поље семиотике и семиологије.

Теоријско-методолошки оквир чврсто је успостављен прегледом главних питања архетипске критике, чиме су створене смернице за примену јунговских архетипова и Јунговог концепта колективно несвесног у практичној анализи. Полазећи од претпоставке да уметничка дела садрже архетипске структуре које превазилазе индивидуално несвесно, Јунг је примену теорије несвесног пренео изван подручја психологије, што је неминовно извршило значајан утицај на књижевну анализу, јер Јунг поставља оквир универзалности према коме су сва уметничка остварења јединствена, али истовремено садрже обрасце које можемо пронаћи и у другим делима.

Кандидаткиња подсећа на то да Јунг дефинише архетип као скривену представу укорењену у колективно несвесном које управља људском психом или представља њен производ; архетипови, као наиндивидуалне структуре, опиру се рационалној анализи. Нортроп Фрај заговара сличан однос према архетипској структури, где он упоредно истражује уметничка дела и књижевност како би доказао универзалну истоветност људског ума. Фрајев архетип је повратна слика која омогућава повезивање два књижевна дела, а

захваљујући томе и интеграцију књижевног искуства.

У дисертацији су успешно успостављене аналогije између разпрезентативних делова Џојсовог књижевног корпуса, са циљем да се између њих утврди веза и класификација пронађених архетипских структура. Хронолошким редоследом уведена су поглавља посвећена испитивању појединачних дела. Поједини ликови и мотиви појављују се у више дела, те ауторка проницљиво успоставља аналогije међу архетипским структурама различитих дела, додатно осветљавајући Џојсову истрајност у приказивању универзалних мотива који представљају оквир његове наратије.

Текст је подељен на седам основних поглавља. Прво поглавље пружа кратак преглед Џојсових књижевних настојања, након чега кандидација сугерише присуство архетипова у свима њима, и тиме најављује детаљну студију чији је циљ добијање што јасније представе о њиховој употреби. Друго поглавље, које поставља теоријско-методолошку основу, започиње констатацијом да читање Џојса представља оксиморон како за читаоца тако и за озбиљног проучаваоца. Као једно од решења за долично разумевање џојсовских текстова, предлаже се јунговска и архетипска критика чија примена расветљава основне архетипске фигуре, ликове, искуства и мотиве. Средишњи део поглавља усредсређује се на “природу архетипа”, онако како га његов “творац” Јунг објашњава и као што га у књижевности препознаје Нортроп Фрај. На јунговску критику надовезује се и критика његових студената, сарадника и истомишљеника попут Јоланде Јакоби, Мари-Луиз фон Франц, Едварда Едингера, Ериха Нојмана и других. Потом се предлаже митос као методологија која се представља и супротставља логосу (Армстронг и Кембел). Закључни део указује да архетипска критика може да обезбеди бољи приступ Џојсовој прози као “кључ” за потпуније разумевање њене суштине.

Треће поглавље усредсређује се на *Даблинце*, односно на ликове који су у истоименој збирци приповедака представљени кроз парализу, гномон и симонију, заједно формирајући тријумвират који управља основним мотивима прича. Као кроз призму, кроз њих испливава архетип јунговске сенке. Утврђено је да је свеобухватни мотив ових прича приказан кроз архетип сенке као немогућност и најмање промене. Ликови су спречени да постигну било какву способност иницијације и трансформације. Ишчитава се упечатљиво недовршена индивидуација ликова, као и остали архетипови и њихови повезани симболички аспекти (отац, мајка, црква, Ирска, изгнанство, прозор). Од посебног интереса за ово поглавље су приче “Сестре”, “Арабија”, “Евелин”, “Болан случај” и “Мртви”, укључујући и делове

других прича на које се истраживање повремено ослања.

Четврто поглавље разматра *Портрет уметника у младости* и естетику која се односи на овај роман, као и зашто је она важна за употребу епифаније. Теоријски концепт епифаније као “архетипског искуства” (Беја) разумева се и као полазна тачка естетике коју млади уметник настоји да развије (Нун). Анализа прати главног лика, Стивена Дедалуса, (кроз етапе: делимично одвајање и индивидуацију) и свеобухватну промену личности која израња кроз епифанију. Јунак-уметник, Стивен, сагледан је према овом теоријском оквиру, као и све његове персоне (маске). Најважније епифаније издвојене су и детаљно објашњене. Поред тога, комплекс оца/мајке, инфлација ега, анима и анимус су приказани као “кључне тачке” у сукобу, оне помоћу којих јунак долази до помирења са својом сенком. Приказује се и грех као мотив спасења, што доводи до закључка да је маска одбачена у корист прихватања сопства. Ипак, ово излаже јунака опасности од архетипског “пада” уколико оно што је научно не буде успео да примени.

Интерпретација романа *Уликс* извршена је у петом поглављу у оквиру архетипског обрасца јунаково путовање који предлаже Кембел и ослања се на концепт мономита указујући на чињеницу да сви митови структурално подједнако учествују и деле исту формацију, што не мора бити случај са свим наративима. Стога, путовања Одисеја, Хамлета, Леополда Блума и Стивена Дедалуса садрже исту свеобухватну структуру. Поглавље је подељено у неколико секција које на одговарајући начин кореспондирају са архетипским концептом јунаковог путовања. “Одлазак” проучава прва два поглавља Уликса, “Телемах” и “Нестор”, као одвајање јунака од старог света што води ка отуђености и жудњи за целовитошћу и повезаношћу са новим светом. Затим, иницијација започиње у поглављу “Протеј”. Коначно, еп “Ностос”, или повратак кући, најбоље ишчитавамо кроз поглавље “Итака” као реинтеграцију сопства. Након испитивања Стивеновог лика, пажња се преусмерава на проучавање Леополда Блума, његовог лика као антипода Стивеновом. Блумова трансформација започиње у поглављу “Хад”. Анализа се завршава испитивањем поглавља “Пенелопа”, где се читаоцу представља тумачење монолога Моли Блум кроз Кристевину теорију означавања (семиотика и симболика), истовремено приказујући хармонизацију претходних дешавања и трансформације ликова кроз њихова узорна путовања.

Шесто поглавље заокружује анализу Џојсовог књижевног корпуса; читаоцу је представљен концепт употребе архетипских структура које служе као организациони

принцип *Финегановог бдења*. Циклични мит употребљен је као основа за читање на коју се и сам Џојс ослања (Вико). На њу се надовезује и критички оквир у којем се роман сагледава као репетитивна структура која прича и препричава слично дешавање (Елијаде) користећи се увек истим ликовима, чија се имена додуше мењају, али су у суштини референтно поље њиховог двојног порекла. Основни мотиви овде су циклично стварање света и пад човечанства, представљени као опозициони архетипови који се спајају да би формирали *coincidencia oppositorum*. Одговарајући архетипски мотиви ослањају се на узорне ликове. У суштини, роман представља причу која се састоји од сталне декомпозиције и рекомпозиције.

Закључно, седмо поглавље нуди преглед основних резултата до којих се анализом дошло и пружа синтезу Џојсовог стваралаштва, стила писања али и могућности аутобиографског читања из репрезентативних дела. Претпоставља се, пошто су архетипови основа Џојсове фикције, да су биографске чињенице послужиле само као полазна тачка уграђивања, те да никако не представљају једини извор за наративне поступке. Коначна анализа указује да су управо архетипови ти који представљају основ за разумевање Џојсових дела као општи образац у стварању његовог прозног израза, а никако микро-специфичности. Стога, даље истраживање поново предлаже детаљније архетипско читање.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

Ковачевић, Ирина. “Manifestation of Epiphanies in *A Portrait of the Artist as a Young Man*”, *Речи*, 5.6, 2013, стр. 217 – 227. Београд: Факултет за стране језике.

Ковачевић, Ирина. “A Poststructural Reading of *Ulysses* According to Kristeva’s Intertextual Theories: Case Study – ‘Penelope’”, *Речи*, 6.7, 2014, стр. 89 – 105. Београд: Факултет за стране језике.

Ковачевић, Ирина. “Popular Culture in its Postmodern Context: Vladimir Nabokov’s *Lolita*”, *Belgrade BELLS*. Vol. 6, 2014, стр. 273 – 291. Department of English Language and Literature. Belgrade: Faculty of Philology.

Ковачевић, Ирина. “Post - colonialism in Alan Paton’s *Cry, the Beloved Country*: Reconciliation in a ‘New World’”, *Анали Филолошког факултета*, 26.2, 2014, стр. 221 – 248. Београд: Филолошки факултет.

Ковачевић, Ирина. “Modality as a Mark of Mood in The Short Stories of Edgar Allan Poe: ‘The Tell-Tale Heart’ or I Swear, I Am Not Crazy; Just Hear Me Out!” *Филолошки преглед*, 44.2, 2017. Београд: Филолошки факултет. *У штампи*.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је вишеструко доказало две основне претпоставке. Прво, употреба јунговских архетипова у Џојсовој прози има функцију да означи типичне парадигматске заплете, ликове, теме и друге елементе књижевног текста који представљају основу за разумевање и усвајање наратива. У том смислу, у Џосовој прози, архетипски су ликови јунака, варалице, аутсајдера, неверне жене; узорна искуства, попут парализе, детињства (невиност/наивност, одрастање), материнства (велика мајка, плодност, сексуалност), очинства (ауторитет, хировити старац); међусобно повезани мотиви воде и земље, смрти и поновног рађања, путовања; *coniunctio* и *coincidencia oppositorum* представљају организациону структуру помоћу које опозициони архетипови функционишу у дуалитету и уједињују се у тоталитет. Друго, према Џозефу Кембелу, постоји универзална прича о јунаковом путовању која се заснива на јунговским архетиповима и која је изворно инспирисана Џојсовим концептом мономита. Џојсови романи, посебно *Уликс*, могу се интерпретирати у оквиру овог архетипског обрасца. Пролазећи кроз Кембелове етапе (одлазак, иницијација и повратак), јунак исписује пун круг не би ли дошао до откровења и самоспознаје. Са Јунговог становишта, ова архетипска структура (трансформацијски процес) представља основу митова о променама и народних прича, што је подлога за даље истраживање развоја (индивидуације и трансформације) књижевног лика. Резултати анализе на основу постављених хипотеза показују корелацију између архетипских структура и Џојсовог прозног стваралаштва којим се потврђује присуство основних јунговских архетипова, ситуационих архетипова, архетипских ликова и симбола. Осим тога, доказала је кандидаткиња, усавршавајући употребу архетипских структура које садрже трајне мотиве људске психе, а који се манифестују и у књижевној форми, Џојс поставља и решава проблем индивидуације и трансформације личности, што је један од основних поступака који

обједињује његово стваралаштво.

Свеукупно посматрано, овај докторат представља аналитички и критички преглед Џојсове прозе као мноштво архетипских структура које морају бити рашчлањене како би разматрани књижевни корпус био јаснији. На тај начин, Џојсова проза је боље схваћена у оквиру јунговске и архетипске критике као водича кроз лавиринт његових дела.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА
НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним ишчитавањем прозног опуса Џејмса Џојса кроз призму теорија о архетипу, кандидаткиња је дошла до читавог низа вредних увида и закључака. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним научним стилем, који употпуњује позитиван утисак о овом научном делу.

X ПРЕДЛОГ:

На основу свега изложеног, сматрамо да је Ирина Ковачевић обрадом теме под насловом *Употреба архетипских структура у прози Џејмса Џојса* сачинила вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и науку о књижевности. Због тога предлажемо наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидакињи одобри приступ усменој одбрани рада.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Зоран Пауновић
2. др Александра Јовановић
3. др Аријана Лубурић Цвијановић